

İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü*

The Role of the Committee of Union and Progress on the Balkan Alliances

Hale Şıvgın**

Özet

İttihat ve Terakkinin meşrutiyeti ilan ettiklerinde henüz Osmanlıdan ayrılarak bir ulus devlet kurma fikri yoktu. Ancak İttihat ve Terakki Balkan milletleri ile ortak bir nokta bulmuştu bu da Abdülhamit rejimini devirmekti. Meşrutiyet ilan edilince Balkanlardaki bütün sorunların çözüleceği zannediliyordu. Ancak umulanın aksine meşrutiyetle gelen dostluk ve barış havası çok kısa sürdü. İmparatorluktaki Türk ve Müslüman olmayan cemiyetler yeni rejimin en büyük grubu oluşturan Türklerin önderliği altında İmparatorluğu yeniden canlandırmak güçlendirmek için bir araç olarak kullanılacağından endişeleniyorlardı. Bu durum millet sistemi içinde örgütlenmiş olan dini cemaatlerin ayrıcalıklarını tehdit edecekti. Türk olmayan halklar ittihat ve terakkimin merkezileştirme ve Türkleştirme politikalarından korkuyorlar bunun önlenmesi için İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya gibi devletlere güveniyorlardı. Bu devletlerin bölgede kurdukları hegemonyaya meydan okuyacak bir Türk hamlesini hoş karşılayamayacakları biliniyordu. Bu devletler Osmanlı devleti üzerindeki kazanılmış haklarını kaybedeceklerinden endişeleniyorlardı. Bu endişelerinde pek de haksız sayılmazlardı.

Bu makalede ittihat ve terakkinin İttihad-ı Anasır adına uyguladığı iktisat, eğitim, dış politika alanlarındaki merkezileştirme Türkleştirme politikaları açıklanmaya gayret edilecek ve bu politikaların alanlıklar ve dış ülkelerde yarattığı tepki sonucunda Osmanlı Devletine karşı oluşturdukları ittifaklar konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İttihat ve Terakki, Balkan İttifakları, Balkan Politikası, İttihad-ı Anasır

Abstract

When the Second Constitution Era was declared by the Committee of Union and Progress the idea of establishing a nation-state wasn't developed yet. However, the Committee of Union and Progress had found common ground with the Balkan nations. This was to overthrow the regime of Abdul Hamid. It was thought that declaration of the Constitution would solve all the problems in the Balkans. However, contrary to expectations, atmosphere of peace and friendship lasted for a very short. Non-Muslims were concerned about the awakening of the Empire under the leadership of the Turkish majority. This would threaten the privileges of religious communities that organized under the "millet" system. Non-Turkish societies were afraid of centralization and Turkification policies of the Committee of Union and Progress. To prevent this, they were relied on the states such as England, France, Russia, Germany, Austria-Hungary and Italy. it was known that those states wouldn't take kindly to Turkish affords that would challenge their hegemony in the region. These states were concerned that they will lose their acquired rights in the Ottoman Empire.

In this study, the Committee of Union and Progress's centralization and Turkification policies in the economy, education and foreign policy areas and the purpose of "the Unity of the Elements" (İttihad-ı Anasır) will be analyzed. And the alliances formed against the Ottoman Empire as a result of these policies will be studied.

Key Words: The Committee of Union and Progress, Balkan Alliances, Balkan Policy, The Unity of the Elements

* Bu çalışma, 4-7 Ekim 2012'de Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından İstanbul'da düzenlenen "Balkanlarda Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri" konulu uluslararası sempozyumda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Gazi

Akademik Bakış

1

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Osmanlı Devletinin son 10 yılına ve Türkiye'nin yakın tarihine egemen olmuş ve damgasını vurmuş ilk ve en büyük siyasi örgütü İttihat ve Terakkidir. İttihat ve Terakki 1906'da Selanik'te 3. Ordu subaylarının girişimiyle kurulur. Subaylarla bürokratların oluşturduğu kurucu grup kısa sürede büyür ve yayılır. 1907'de Paris örgütü ile anlaşır. Önce Terakki ve İttihat sonra da İttihat ve Terakki adını alır¹.

İttihat ve Terakki Osmanlıların Rumeli vilayeti Balkanların da Makedonya dedikleri (Selanik, Manastır ve Kosova) bölgede kurulmuştur. Üyelerinin hepsi tarikat mensubu ve masondur². Cemiyetin ihtilalci bir karakteri vardır. Zaten Makedonya'da doğması ona başka bir şans tanımıyordu³. 3. Ordu subaylarının ihtilalci Makedonya ikliminin etkisinde kaldıkları kesindi⁴.

Makedonya'daki İttihat ve Terakki örgütlenmesi Balkan Komitelerinininki-ne benzemektedir. Çoğu zaman İttihat ve Terakki bir komite ittihatchılar da komiteci olarak kabul edilmişti. Balkanlar birçok etnik ve dinsel unsurun çarpıştığı bir isyanlar ve ihtilaller bölgesiydi. Balkanlar Osmanlı İmparatorluğunda batılı fikirlerin en çabuk ulaşıp yaygınlaştığı bir yerdi. Fransız ihtilalinden sonra yayılan milliyetçilik, eşitlik, özgürlük fikirleri Osmanlı Devletinde önce Balkanlarda etkili olmuş buradaki etnik unsurların milliyetçilik bilincine ulaşmasına ve bunun sonucunda Osmanlıdan ayrılarak kendi, ulus devletlerini kurmalarına sebep olmuştur.

Berlin Anlaşmasından sonra Osmanlı Devletinin elinde kalan son Balkan toprakları üzerinde kıyasıya bir mücadele yaşanıyordu. Makedonya denilen topraklarda Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan gibi küçük Balkan devletleri hak iddia ediyorlardı. Her bir Balkan devletinin arkasında büyük bir Avrupa devleti bulunuyordu. İşte bu ortamda Makedonya'da doğan İttihat ve Terakkinin henüz Osmanlıdan ayrılarak bir ulus devlet kurma fikri yoktu. Ancak İttihat ve Terakki Balkan milletleri ile ortak bir nokta bulmuştu. Bu da Abdülhamit rejimini devirmekti. Meşrutiyetin ilanını bildiren aşağıdaki telgraf bu ortaklığı gösteren tipik bir örnektir. 10 Temmuz 1908'de Manastır'dan Harbiye Nezaretine çekilen telgrafta "tüm Manastır halkının asker, sivil, öğrenci, İslam, Bulgar, Yahudi, Ulah tüm Osmanlı tebaasının birlik ve beraberlik içinde olduğu İttihat ve Terakki cemiyeti adına hep birlikte Meşrutiyeti ilan ettikleri" ifade ediliyordu⁵.

Meşrutiyetin ilanı Makedonya'da büyük bir coşku ve sevinçle karşılandı. 33 yıldır Abdülhamit'in baskıcı yönetiminden bıkmış olan halk sokaklara dökülerek sevinç gösterilerinde bulundular. Şimdi ülkeye hürriyet geliyordu. 24 Temmuz günü Makedonya'nın her yanındaki manzara görülmeye değerdi. Sokaklarda Müslüman hocalarla Rum, Bulgar papazlar birbiriyle öpüşmekten

1 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c. 2, İstanbul, 1998, s. 27.

2 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c. 3, İstanbul, 2000, s. 3.

3 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c. 1, İstanbul, 1984, s. 22.

4 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara, 1978, s.383.

5 Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, 1945, s. 253, BOA, YEE (Yıldız Esas Evrakı), Dosya No: 71, Gömlek No: 68, Tarih 23 Temmuz 1908.

geri kalmadılar.⁶ Hıristiyan unsurlar çok memnundu. Manastırda Köprülüde ve Rumeli'nin diğer yerlerinde meşrutiyet muhteşem törenlerle ilan edildi. Selanik şehrinde tam 3 ay neşeli şenlikler yapıldı. Çeteler dağdan inerek silahlarını bırakıyorlardı. Makedonya komiteleri ile İttihat ve Terakki birbirleriyle sarmaş dolaş olmuşlardı. Daha düne kadar mutlakiyetçi yönetim tarafında kelleleri için ödül konulmuş olan ünlü çete reisleri Bulgar Sandanski, Apostol ve diğer Yunan Sırp liderleri şerefine ziyafetler verildi nutuklar atıldı⁷. Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleri silahlarını bırakıp dağdan iniyor yerlerine yurtlarına gidiyordu. Meşrutiyetten sonraki ilk günlerde Selanik Manastır ve Kosova'da dağdan inen çetelerle ihtilali yapanlar omuz omuza gezdiler.⁸ Şimdi İttihat ve Terakki Sırp, Yunan, Bulgar vs. unsurları Osmanlılık cereyanı altında birleştirebileceğini zannediyordu. Bulgar çeteleri şimdi Bulgar meşrutiyet kulüplerine döndü. Bu kulüpler Kanun-ı Esasi Kulüpleri diye anılıyorlardı. Rumlar, Ermeniler ve Arnavutlar da bu adı taşıyan kulüpler kurdular. Bu kulüpler çete örgütü olmaktan vazgeçerek yasal meşrutiyet kulüpleri olarak örgütlendiler. Meşrutiyetin ilanından sonra o gün siyasi suçlulara af çıkarılmış⁹ bir müddet sonra bütün suçlular af kapsamına alınmış¹⁰ ve Makedonya hapisaneleri boşalmıştı.¹¹ Bu arada Makedonya'ya reform programları çerçevesinde gelen bütün yabancı asker ve sivil ajanlar hükümetleri tarafından geri çekildiler¹². 20 Ağustosta Avusturya ile Almanya 3 Ekimde de diğer güçler kuvvetlerini çektiler. Buna karşılık Osmanlı Devleti de Makedonya'daki reformları takip edip denetlemesi için kurduğu Rumeli Müfettişliğini kaldırdı. Hüseyin Hilmi Paşa'yı geri çekti.¹³

Meşrutiyetle gelen bu dostluk ve barış havası çok kısa sürdü. Hürriyetin ilanından henüz 3 ay geçmeden Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti. Aynı gün Avusturya Bosna Hersek'i ilhak ettiğini bildirdi. Girit ise Yunanistan'la birleşti. Bu eş zamanlı darbeler İttihat ve Terakkinin prestijini büyük ölçüde sarstı. Müslüman ve Türk olmayan cemiyetler yeni rejimin en büyük grubu oluşturan Türklerin önderliği altında İmparatorluğu yeniden canlandırmak güçlendirmek için bir araç olarak kullanılacağından endişeleniyorlardı. Bu durum millet sistemi içinde örgütlenmiş olan dini cemaatlerin ayrıcalıklarının tehdit edecekti. Türk olmayan halklar merkezileştirme ve Türkleştirmeden korkuyorlar ve bunun önlenmesi için büyük güçlere İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya Macaristan ve İtalya'ya güveniyorlardı. Bu devletlerin bölgede kurdukları hegemonyaya meydan okuyacak bir Türk hamlesini hoş karşılamayacakları biliniyordu. Osmanlı Devletindeki rejim değişikliği büyük güçleri endişelendirdi.

6 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, 1997, s. 608, Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ostaasya'ya Enver Paşa*, İstanbul, 1983, c. 1, s. 551.

7 Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara, 1979, s. 93.

8 Ali Naci Karacan, *Ya Hürriyet Ya Ölüm*, İstanbul, 1934, s. 78.

9 Sait Paşa, *Sait Paşa'nın Hatıratı*, c. 2, Kısım-i Sani, İstanbul, 1328, s. 445.

10 M.M.Z.C., *Devre 1, İçtima Senesi 1*, c 6, s 4-5

11 Bkz. Taner Aslan, *II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları*, Gazi Akademik Bakış, c 3, S 5, Ankara, 2009

12 David Wade Dewood, *European Diplomacy in the Near Eastern Questions, 1906-1909* The University of Illinois 1940, s. 68, Cemal Kutay, *Türkiye Tarihi*, İstanbul 2. Baskı, c. 16, s. 9450.

13 Uzer, *a.g.e.*, s. 93.

Bu güçler Abdülhamit yönetimini beğenmiyorlardı ancak yeni rejimin ne yapacağını kestiremiyorlardı. Yeni yönetimin Avrupalı devletler lehine yapılmış bulunan kendilerine bir takım ayrıcalıklar sağlayan anlaşmaları, kapitülasyonları kaldıracığından endişe ediyorlardı¹⁴. Avrupa Devletleri bu endişelerinde pek de haksız sayılmazlardı. İttihat ve Terakkinin uyguladığı politikalar da bu endişeleri güçlendirici nitelikteydi. Şimdi İttihat ve Terakkinin uyguladığı iktisat, eğitim ve dış politika alanındaki merkezileştirme, Türkleştirme politikalarını açıklamaya ve bu politikaların azınlıklar ve dış ülkelerde nasıl bir tepkiyle karşılandığını ve bu tepkinin sonucunda Osmanlı Devletine karşı oluşturdukları ittifakları açıklamaya gayret edeceğiz.

İttihat ve Terakkinin en önemli iktisadi hedeflerinden birisi kapitülasyonlardan kurtulmak ve milli iktisat politikalarına yönelmekti. İttihat ve Terakki ilk hükümet programında ticari anlaşmaların gözden geçirilmesi ve büyük devletlerin de rızasıyla kapitülasyonların kaldırılması yer alıyordu. Çünkü İttihatçılar kapitülasyonlar rejimi sürdürdüğü sürece ekonomik bağımsızlığa ulaşamayacakları anlamışlardı. Fakat bu yöndeki görüşler Avrupa Devletlerinin ekonomik menfaatleriyle doğrudan doğruya çatışıyordu. İttihatçılar meşrutiyet rejimine Avrupa devletlerinin gösterdiği sempatiden faydalanarak onları Osmanlı Devletindeki imtiyazlarından vazgeçirebileceklerini umuyorlardı. Böyle bir durum gerçekleşmediği gibi Avrupalı devletleri Osmanlıdaki ekonomik çıkarlarının sekteye uğrayacağı konusunda endişeye sevk etti.

İttihat ve Terakki giderek otoriter merkezi bir yönetim biçimine yönelmesiyle doğru orantılı olarak ekonomide de milli ekonomi politikaları geliştirmeye başladı. Osmanlı Devletinde ilk kez sanayi teşvik kanunu (1913 Teşvik-i Sanayi, Kanun-ı Muvakkatesi) çıkarıldı¹⁵. Büyük ümitlerle çıkarılan bu kanun yabancı imtiyazlar karşısında istenilen şekilde uygulanamadı. Türkçü çevrelerin önemli yayın organı olan Türk Yurdu'nda Yusuf Akçura Alman milli ekonomistlerinden Frederich List gibi milli ve himayeci bir politikayı savunan yazılar yazıyordu. Millet kavramını ekonomi politikası çerçevesinde de tanımlayan Akçura devletin bekasının milli burjuvazinin oluşmasına bağlı olduğunu açıklamakta idi¹⁶. Yabancı burjuvazinin yerine Türk Müslüman burjuvazinin kurulması İttihat ve Terakkinin önemli hedeflerinden birisi idi. İttihat ve Terakki milli burjuvazi oluşturulmadan ekonomik kalkınmanın olamayacağını biliyordu. İttihat ve Terakkinin ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey ekonomik bağımsızlığın en az siyasi bağımsızlık kadar önemli olduğunu söylemekte idi. Kapitülasyonların yıkıcı ve insafsız olduğunu ifade ediyordu. Yabancıların mali kontrolüne her zaman karşı olmuştu. Ancak yabancı sermayeye karşı değildi. Hatta kalkınmanın sadece sermaye birikimi ile değil ancak yabancı sermayeyi çekmekle mümkün olduğunu söylüyordu. Osmanlı Bankasına karşı değildi. Ancak Milli bankaların

14 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul, 2007, s. 46.

15 Mustafa Gencer, *İn Türk Modernizmi ve Alman Ruhü*, İstanbul, 2003, s. 277.

16 a.g.e., s. 279.

ve mali müesseselerin de kuruluşundan yanadır. Aşırı nasyonalist Türkçü tez-
lere Osmanlı iktisat politikasında yer verilmesine karşıydı¹⁷.

Alman ekonomisti, Frederich List'in görüşlerini benimseyen İttihat ve Terakkinin bu düşünceye uygun olarak Türk iktisadi hayatı içerisinde Türk girişimcilerini etkin hale getirmesi gerekiyordu. Bu durumda yeni ulusal bir burjuvazinin kurulması lazımdı. Bunun için çeşitli kentlerdeki yiyecek temini, çeşitli askeri satın alma gibi konularda bazı yerli ailelere ayrıcalıklar verildi. Devlet eli ile burjuvazi yaratılmaya çalışıldı. Bu kişiler genellikle İttihat ve Terakkiye yakın kişiler oluyordu. Yabancı şirketlere de Osmanlı yasalarına bağlılık Türk personel kullanımı Türkçe tabela asılması gibi zorunluluklar getirildi. Yerli finans sektörü desteklendi. Sermayesi tamamen Türk olan bankalar kuruldu. Sanayi konusunda da benzer girişimlerde bulunuldu. Türk sanayicisine gümrük ve vergi muafiyetleri parasız fabrika arsası ve kredi vermek gibi ayrıcalıklar getirildi. I. Dünya Savaşına girildiğinde de 1914'de ilk olarak kapitülasyonların kaldırıldığı ilan edildi.

İttihat ve Terakki yönetiminin bu düşüncelerini tam olarak hayata geçirecek gücü yoktu. İç sorunlar savaşlar yanında yıllardır Osmanlı ekonomisini elinde bulunduran azınlıklar Hıristiyan cemaatlerin ve onların iş yaptıkları yabancı devletlerin tepkisini çekti. İttihat ve Terakkiye karşı tepkinin hoşnutsuzluğun doğmasına yol açtı. İttihat ve Terakki milli iktisat politikalarını uygulamada başarılı olamadığı gibi azınlıkları ve onlarla iş yapan yabancı devletleri kızdırdı. Yıllardır süregelen Osmanlı borçları da İttihat ve Terakkinin milli ekonomi yaratmadaki en büyük engellerinden birisi idi. Yarı sömürge olmuş bir toplumda birdenbire milli ekonomi yaratılamazdı. Milli ekonomi yaratma ideali ile yapılan uygulamalar o zamana kadar Osmanlı Devletinden büyük karlar elde eden yabancı devletleri kızdırmış. Menfaatlerini kaybetme korkusuna kapılan bu devletleri acele etmeye sevk etmiştir.

Tüm devrimlerde olduğu gibi İttihat ve Terakki de bütün reformların ana eksenine eğitimi koymuştu. İttihat ve Terakki ülkeyi çöküşten kurtaracak şeyin eğitim reformu olduğu söylüyor. Eğitimin modernleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına çok önem veriyordu¹⁸. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilecek olan eğitim reformunun temelleri meşrutiyet döneminde atıldı.

İttihat ve Terakki yönetiminin eğitimi modernleştirme yaygınlaştırma hedeflerinin yanı sıra tüm eğitim kurumlarını devlet denetimine alarak İmparatorluğun değişik etnik kökenli tebaasına Osmanlı kimliğini benimsetme hedefi de vardı. Milli toplulukların liderleri ise bunun arkasında Türkleştirme politikasının yattığını düşünüyor ve modern Osmanlı milletine entegre edilmek istemiyorlardı¹⁹. Osmanlı Hükümetinin entegrasyon politikasına komşu Balkan devletlerinden ve Avrupalı büyük devletlerden tepkiler gelmekte gecikmedi. Bu tür geri tepmeler sonucunda bazı Jön Türkler Osmanlıca entegrasyondan vazgeçmeye meyl ettiler. Bunun yerine halkın çoğunluğunu oluşturan unsurları

17 Tunaya, *a.g.e.*, c. 3, s. 406.

18 Bkz. Halil AYTEKİN, *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Ankara, 1991.

19 Gencer, *a.g.e.*, s. 87.

Gazi

Akademik
Bakış

5

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Türk milli bilinci doğrultusunda eğitime fikrinin İmparatorluğun muhafazası için tek çare olduğuna gitgide daha çok inanmaya başladılar²⁰. Yeni İttihat ve Terakki hükümetinin eğitim politikası mevcut okul sisteminin modernleştirilmesi ve Türkleştirilmesi üzerine kuruluydu. Teorisveni ise Ziya Gökalp idi. Ziya Gökalp'e göre kültür milli idi, medeniyet ise uluslararası. Kültür ancak dil birliği temeli ile var olabiliirdi. Ziya Gökalp Türklük ve batı medeniyeti arasındaki sentezi şu sözlerle formüle etmişti. "Biz Türk milliyetine İslam dinine ve Avrupa medeniyetine aidiz." Gökalp yazılarını Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak teorik temeline oturtmuştu²¹.

Eğitim sorunu beraberinde dil sorununu da getiriyordu. 1876 Kanun-ı Esasi'sinde resmi dilin Türkçe olduğu belirtilmişti. İttihat ve Terakki programında ilkokullarda yerel dillerde eğitim yapılmasına izin verilmişti. Ancak orta ve yüksek öğretimde eğitim dili Türkçe olacaktı. İlk okullarda yerel dilde eğitim yapılacak ancak Türkçenin öğretilmesi de zorunlu olacaktı²². İkinci meşrutiyetin dil politikasındaki somut diğer bir değişiklik İmparatorluğun tüm mahkemelelerinde Türkçe kullanılması zorunluluğu idi. Bu durum hoşnutsuzluk yaratarak adli yetkilileri ve halkı zor durumda bırakmıştır.

İttihat ve Terakkinin ne istediği belli idi. Okullar sayesinde Türk olmayanlar Türkleştirilecekti. Resmi olmayan okullarda ise Maarif Nezaretinin denetimi ile bunların programındaki Osmanlılığa aykırı şeyler kaldırılacak ve Türkleştirici etkenler sokulacaktı. Yalnız din eğitimi yapan kurumlar için Türkçe eğitim zorunluluğu yoktu²³.

İttihat ve Terakkinin 1908 seçimlerinden az önce hazırladığı programa göre devlet denetimi ve gözetimi altında bir eğitim yarası hedefleniyor, şimdiye kadar değişik cemaatlerin yetkili kurumlarının denetiminde olan okulların kapatılarak ortadan kaldırılmasını kapsıyordu. Modern ve çağdaş metotlarla eğitim verecek meslek ve ticaret okulları da kurulacak dinsel ayrıcalıklara saygı gösterilecek dinsel okullara tanınan ayrıcalıklar korunacaktı. Orduda çağdaş düzenlemelere gidilecek zorunlu askerlik hizmeti tüm vatandaşları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenecekti. Bütün Osmanlı vatandaşları dini inançları ne olursa olsun askerlik konusunda paylarına düşen görevi yerine getireceklerdi²⁴. Ağustos ayı sonlarına doğru İttihat ve Terakkinin önerdiği eğitim reformunun Makedonya'daki tüm Hıristiyan cemaatlerin Rumlar, Bulgarlar, Ulahlar, Arnavutlar vs. ısrarlı ve kararlı bir muhalefetiyle karşılaşılacağı anlaşıldı. Çeşitli azınlıkların hiçbirisi geçmişte kazandıkları ayrıcalıkları bırakmaya niyetli gözüküyordu. Özellikle ortaöğretim düzeyindeki tüm okullarda derslerin Türkçe yapılmasını zorunlu hale getirme girişimi önemli karışıklıklara yol açacak gibi gözüküyordu. Makedonya'daki Rum cemaati isteklerini bir program haline getirdi. İttihat ve Terakkinin Selanik'teki merkezine teslim etti. Programda dini ve laik eğitim konularındaki ayrıcalıkların korunması Fener Rum Patrikhanesine

20 a.g.e., s. 88.

21 a.g.e., s. 92.

22 Hasan Kayalı, *Yön Türkler ve Araplar*, Çeviri Türkan Yöney, İstanbul, 1998, s. 102.

23 Sina Akşin, *Yön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara 2001, s. 151.

24 Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, Çeviri Ayda Erbal, İstanbul 2011, s. 228-229.

tanınmış olan ayrıcalıkların güvence altına alınması kaldırılmış olan ayrıcalıkların geri verilmesi isteniyordu.

Zorunlu askerlik konusunda ise Hıristiyanların kendi bölgelerinde aynı inançtan gelen kişilerle askerlik yapması isteniyordu. Yerel yönetimlere daha fazla mali özerklik sağlanması mahkemelerde kullanılacak dilin o bölgenin çoğunluğunun konuştuğu dilde olması dini kurum ve cemaatlere belli vergileri koyma ve toplama yetkisi verilmesi bütün Osmanlı vatandaşlarının her türlü devlet dairesinde çalışabilmesi gibi özerkliğe varan taleplerdir. Makedonya'daki Bulgar Ulah cemaatleri de seçim propagandalarında yerinden yönetim ve özerklik konularını vurguluyorlardı. Eğitim konusunda Hıristiyan cemaatler hemen hemen İttihat ve Terakkiye karşı bir fikir birliği içerisine girmişti²⁵. İttihat ve Terakkinin eğitim politikası Hıristiyan unsurlarca bütün cemaatlerin ulusal bilincini yok etmek için tasarlanmış Pantürkizmin bir ürünü olarak değerlendirildi. Hıristiyan azınlıklar bu tür bir politikanın derhal terk edilmesi gerektiği aksi durumda Rumlarla Türklerin işbirliği yapmasının imkânsız olacağı belirtiliyordu²⁶.

Makedonya'nın en eski halklarından olan Arnavutlar Meşrutiyetin ilânında İttihat ve Terakkiye destek olmuşlardı. Zaten İttihat ve Terakkinin bir çok ileri gelen kurucularından bazıları Arnavut'tu. Arnavutlar Meşrutiyeti Arnavut ulusal hareketinin gelişmesi için ideal bir ortam yaratacağını düşündükleri için desteklemişlerdi. Gelişmeler göstermektedir ki Arnavutlarla İttihatçılar Abdülhamit'in mutlakiyet yönetimini devirme konusunda birleşmekte idiler. Fakat Meşrutiyeti farklı amaçlarla istemekte idiler. Arnavutlar en azından kültürel alanda Arnavut ulusal kimliğinin tanınması ve mümkünse Arnavutluka siyasi özerklik kazandırılmayı amaçlarken itttihatçılar merkezi yönetimi güçlendirmeyi devleti ekonomik ve siyasi bağımlılıktan, kurtarmayı düşünüyorlardı. İttihatçılar meşrutiyetin ilânında işbirliği yaptıkları Arnavutlara verdikleri sözleri tutmadıkları gibi zaman zaman şiddet²⁷ zaman zaman Türkleştirme ana-sının birliği adına Arnavutlara verilen bazı muafiyetlerin (vergi muafiyeti gibi) kaldırılması gibi uygulamalar Arnavutların ayaklanmalarına ve Balkan Savaşlarında Türklere karşı savaşmalarına ve bağımsızlıklarını almalarına varan gelişmeler yaratmıştır.

Meşrutiyetin ilanı sırasında Osmanlılar bir özgürlük sarhoşluğuna kapılmışlar bu gürültü sırasında dış politika konuları ile nerdeyse hiç ilgilenmemişlerdi. Dış politika uygulamaları İttihat ve Terakkinin iktidara gelmesi Osmanlı Devletinden toprak talepleri bulunan ülkeleri acele etmeye sevk etti. Çünkü yeni iktidarın ne yapacağını kestiremiyorlardı. Avusturya'nın Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın eş zamanlı darbeleri bu yüzdendi. Bosna Hersek'in idaresi Berlin Anlaşması ile Avusturya'ya bırakılmıştı. Fakat yine de hukuken henüz Osmanlı toprağı sayılıyordu. İttihat ve Terakkinin programında Bosna Hersek ile ilgili özel bir görüş yoktu. İç politik çekişmeler arasında Bosna Hersek adeta unutu-

25 Kansu, *a.g.e.*, s. 230.

26 *a.g.e.*, s. 251.

27 Bilgin Çelik, İttihatçılar ve Arnavutlar, İstanbul, 2004, s. 106-107.

Gazi

Akademik
Bakış

7

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

lup gitmişti²⁸. Ancak 1908 mebus seçimlerine yakın bir zamanda İttihat ve Terakki merkezi umumisi Bosna Hersek'ten mebus seçmeye kalkıştı. Bosna'daki Müslümanlar da Türkiye'deki rejim değişikliğinden pek heveslenmişlerdi²⁹. Bu şekilde unutulmuş ya da bilinmezlikten gelen bu sorun yüz üstüne çıkmış oldu.

Meşrutiyetle Osmanlı Devletinde demokrasinin kurulmasından kuşku-lanan İzvolski ile Aerenthal öteden beri bölgede ıslahat yapılmasında ısrar ederken şimdi hakikaten ıslahatın yapılacağından kuşkuluyorlardı. 1907'den itibaren ilhakı ciddi biçimde düşünen Avusturya³⁰ 1908'deki rejim değişikliğinden endişe duyarak planlarını hızlandırdı. İzvolski ile Aerenthal Boğazlar ve Bosna Hersek konusundaki emelleri için birlikte çalışmak zorunda kalmışlardı. Osmanlı Devletindeki yeni yönetimin bu Avusturya Rusya işbirliğinden pek haberleri yoktu. Nihayet Avusturya 5 Ekim 1908'de devletlere yazdığı mektupla Bosna Hersek'i ilhak ettiğini ilan etti³¹. Osmanlı Devletine bağlı bir prenslik olan Bulgaristan'ın temsilcisi Geşof 12 Eylül 1908'de bütün yabancı elçilerin çağırıldıkları bir davete çağırılmamasını bahane ederek İstanbul'dan ayrıldı. Daha önce kararlaştırıldığı gibi aynı gün Abdülhamit'e çektiği telgrafta Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etti. Bu girişimin asıl sebebi İstanbul'daki yeni yönetimin Bulgaristan prensliği üzerindeki egemenlik haklarını tekrar arttırmaya çalışacağı endişesi idi³². Osmanlı Devleti bu iki devleti protesto etti Avusturya mallarına boykot uyguladı ancak bir süre sonra belirli bir tazminat karşılığında bu iki toprak parçasından vazgeçmek zorunda kaldı. Osmanlı Devletinin Bosna Hersek ve Bulgaristan'dan sonra üçüncü dış sorunu da Girit oldu. Girit'in bu tarihte zaten Osmanlı Devleti ile pek bir bağlantısı kalmamıştı. Fakat ada hukuken Osmanlı toprağı görünüyordu. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi Bosna Hersek'in ilhakı haberi Girit'e ulaşınca Girit Hıristiyanları Kandiye'de toplanarak Girit'in Yunanistan'a katıldığını duyurdular. Yunanistan da bunu kabul etti. Osmanlı Devleti kararı protesto etti. Avrupa Devletleri o sırada Osmanlı Devletinin parçalanmasını istemedikleri için ve de kendileri açısından Akdenizde stratejik konumda bulunan Girit için henüz bir karar veremediklerinden ilhakı kabul etmediler. Ancak bu arada İttihat ve Terakkinin Yunanistan aleyhine aşırı tepkisi Girit'in eskiden olduğu gibi hükümet tarafından idare edilmesi için her taraftan hükümete telgraflar çektilmesi İstanbul'da büyük miting ve gösterilerin düzenlenmesi. "Girit bizim canımız feda olsun kanımız" gibi sloganlarla büyük gösteriler yaptirmaları kamuoyunu boş yere heyecanlandırmış Yunanlılarla zıtlaşmanın derinleşmesine sebep olmuş Girit elde edilemediği gibi Yunanistan Balkan ittifaklarında yer almaya sevk edilmiştir³³. Venizelos'un eğer Girit meselesi Yunan emellerini tatmin eder şekil-

28 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1999, c. 9, s. 218.

29 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970, s. 145.

30 BOA, YA, Hus Nr, 513/99, BOA Yıldız Sadaret Hususi Maruzat, Numara 513/99.

31 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 616.

32 Tobias Heinzelmann, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu*, İstanbul, 2004, s. 28.

33 Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, *Siyasi Hatıralarım*, İstanbul, 1978, s. 74-75.

de çözülsede Osmanlı devleti ile ittifak yapmaya gönüllü olduğu biliniyordu. Ancak İttihat ve Terakki kof bir gururla buna yanaşmadı³⁴. Abdülhamit Balkan Savaşının çıkmasının muhakkak olduğunu ama bunun ittifaklar vuku bulmadan önce çıkmasını istiyordu. Bu şekilde Yunanistan'ı yanımıza çekebilecek ve Bulgaristan'ı yalnız bırakılabilecektik³⁵.

İttihat ve Terakkinin özellikle de 1909'dan sonra çıkardığı bazı kanunların da Balkan ittifaklarını hızlandırmada etkisi olduğu biliniyor. Bunlar cemiyetler kanunu, çeteler kanunu, kiliseler ve mektepler kanunudur. 21 Ağustos 1909 da çıkarılan cemiyetler kanunu ırkçılık temeline dayanan her türlü organizasyonu yasaklıyordu. Makedonya'da çeşitli etnik gruplar özellikle Bulgarlar meşrutiyetten sonra çok sayıda ulusal kulüpler kurmuşlardı. Çeteler meşrutiyet ilan edilince dağdan inerek sadık Osmanlı vatandaşı sıfatı ile açık ulusal organizasyonu oluşturan kulüpler kurmuşlardı. Bunların amaçları silahlı çatışma yerine seçimdi. Fakat gizlice silahlanmaktan ve ayrılıkçı faaliyetlerine devam etmekten de geri durmuyorlardı. İttihat ve Terakki bir müddet sonra bu siyasi organizasyonların yarattığı tehlikeyi görmüş ve bunlarla sistematik bir mücadeleye girmişti. Cemiyetler kanununun çıkmasından sonra bu kulüpler açık mücadelenin imkansız hale geldiğini gördüler tekrar çete faaliyetlerine dönmeye başladılar. Cemiyetler kanununun yürürlüğe girmesiyle Makedonya'da bütün meşrutiyet kulüpleri kapatıldı. Manastırda kapatılan Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi ve Arnavut kulüplerinin valiye çektikleri ortak protestoya Rum kulübü de katıldı. Böylece Makedonya'da ilk defa Sırp, Bulgar, Rum yakınlaşması ve ittifakı görüldü³⁶. Çeteler kanunu (26 Haziran 1910) ise çete mensubu oldukları ve silahlı eyleme girdikleri saptanan kişilere ve bunların liderlerine ağır cezalar getiriyordu. Çetecilik yapan ve çeteciliğe kalkışan kimselerin aileleri de sorumlu tutulacaktı. Dayak cezası da getirilmişti³⁷. Bu kanunun çıkarıldığı sırada isyan etmiş olan Arnavutların silahlarının toplatılması işine girildi. Muhalefet ve yabancı basın bu kanunu da diğer tedbirler gibi İttihat ve Terakkinin Türkleştirme politikası gibi görüyordu. Dâhiliye Nazırı Talat paşa her ne kadar bu kanunun amacının dirlik ve düzeni sağlamak olduğunu söylediye de mecliste o zamana kadar İttihat ve Terakkinin İttihat-ı Anasır politikasına karşı hiç olmadığı kadar sert sözler ve muhalefet başladı.

Kiliseler ve mektepler kanununa gelince İttihat ve Terakkinin Hakkı Paşa Hükümeti zamanında İttihat-ı Anasır adına yaptığı işlerden birisi de 3 Temmuz 1910'da Kiliseler ve Mektepler kanununu çıkarmasıdır. Bulgarlar 1871'de Fener Rum Patrikhanesinden ayrılıp bağımsız milli Bulgar Kilisesi Eksarhaneyi kurmuşlardı. Bu tarihten sonra iki kilise arasında çatışmalar eksik olmadı.

34 Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 2012, s. 582.

35 Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk*, İstanbul 1329, s.13-21.

36 Tunaya, *a.g.e.*, c 1-3, s. 505.

37 Karal, *a.g.e.*, s. 74.

Görüş

Akademik
Bakış

9

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Makedonya'da 1902'den beri yaşanan çatışmaların en önemli sebeplerinden birisi Rum ve Bulgar ulusları arasında yaşanan kiliseler anlaşmazlığı idi. Sultan Abdülhamit bu unsurlar arasındaki kilise ihtilafından maharetle istifade etmiş. Bu kiliseler arasındaki görüş ayrılıklarının bağdaşmasına elinden geldiği kadar mani olmuştu. Bu tavrı devrinin genel Makedonya politikası haline gelmişti³⁸. Hatta Bizans zamanından kalma görüşleri fenerli Rum Beylere tetkik ettirerek Bulgarcaya tercüme ettirmişti. Abdülhamit zaman zaman alevlenen bu meseleyi askıda bırakıp çözüme ulaşmasını bilinçli olarak engelliyordu. İttihat ve Terakki iktidara gelince temiz vatanseverlik duygularıyla bu müzmin davayı ele alarak kendisi halletmeye çalıştı. Kiliseler ve mektepler kanunu yıllardır Rum Patrikhanesi ile Bulgar eksarhlığı arasında süregelen kiliseler ve mektepler ihtilafına son verdi. Bu kanun özetle şunları getiriyordu ihtilafli kilise ve mektep bulunan köy çiftlik ve kazada cemaatten birisi üçte birden az ise kilise diğer tarafa verilecek. Ancak azınlıkta kalan tarafa hükümetçe kilise yapılacaktı. Kilisenin inşaatı bitene kadar eski kilisenin ortak kullanılması inşaatın bitiminden sonra çoğunluk olan tarafa verilmesi isteniyor ve nerede mektep ya da kilise yapmak gerekiyorsa bunun tespit edilip bildirilmesi her vilayetçe ne miktar meblağa ihtiyaç duyulursa gönderilmek üzere acilen bildirilmesinin Rumeli Vilayetine tebliği isteniyordu³⁹. Bu kanunun hükümet bütçesine büyük bir yük getireceği açıktı. Hükümetin parasını vererek ihtilafli yerlerde kilise ve mektep yapımını üstlenmesi hem ihtilafı çözmek hem de bu kilise ve okullar üzerinde en azından denetim kurabilmek ve az çok merkeze bağlılıklarını temin edebilmek amacına dayanıyordu. Rum Patrikhanesinin Osmanlı devletinden yıllar önce almış olduğu bir takım ayrıcalıklar Rumlara diğerlerinden üstün bir durum sağlıyordu. Bu meşrutiyete kadar böyle devam etti. İttihat ve terakki devri sabıkin tam aksine Bulgarlar lehine bir politika takip etmeye başladı. Kiliseler kanunun çıkarılmasının en önemli sebebi Bulgarlara Rumlarla eşit statü sağlanmasının istenmesi idi. Kilise ve mektepler kanunu bunu sağlıyordu. Osmanlı devleti aradaki ihtilafı kanun gereği kendisi üstlenerek kilisesi olmayana kilise yapacak ve aradaki ihtilafı kendisi çözmeye başlayacaktı. Bu durumda iki kilisenin kendi aralarında rekabet etmelerine lüzum kalmıyordu. İki kilisenin birbirine karşı düşmanlığı giderek Osmanlı Hükümetine çevirildi ve aralarında ittifak belirtileri görülmeye başlandı⁴⁰. Sultan Abdülhamit Balkan devletlerinin Türkiye aleyhine ittifak kurmasına elinden geldiği kadar mani olmuştu. Abdülhamit Selanikteki Alaattini Köşkünde göz hapsinde bulunduğu sırada kiliseler kanunun çıkarıldığını öğrendiği zaman "Eyvah! Şimdi Yunanlılarla Bulgarların ele ele verip üzerimize çullanmalarını bekleyiniz" demişti⁴¹. İki unsur arasındaki rekabet yok edilerek ittifak için uygun zemin Türkler tarafından hazırlanmış bulunuyordu.

38 Tahsin Paşa, *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul, 1931, s. 162.

39 BOA, DH, SYS, Dosya No: 29-1, sıra No: 1-1.

40 Hale Şıvgın, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Balkan İttifaklarının Önce Kiliseler ve Çeteler Arasında Başlaması", *Osmanlı*, c. 2, İstanbul, 1999, s. 478-483.

41 Fethi Okyar, *3 Devirde Bir Adam*, İstanbul, 1980, s. 142.

Balkan ittifakının hükümetlerden önce kiliseler, din adamları ve çeteler arasında başladığı belgelerden açıkça anlaşılıyordu. Belgrad'da yayınlanan Tribuna gazetesinde Yunanistan ile Bulgaristan arasında Osmanlı devleti tarafından bir taarruza uğradıkları takdirde müştereken savunma esası üzerine bir itilafın meydana geldiği Makedonya'daki mekteplere ve kiliselere ait bütün konuların patrikhane ile eksarhane arasında görüşülüp hallolacağı bildiriliyordu. Bu yazı 30 Aralık 1910 tarihinde Belgrad Sefaretinden hariciye ve oradan da dahiliye Nezaretine bildiriliyordu⁴². 12 Şubat 1911'de Bulgar eksarhı verdiği bir röportajda şunları söylemekte idi özetle "ihtimal ki Balkanlarda hatır ve hayale gelmeyecek derecede önemli vekayi zuhura gelebilir fakat bunların hiç birisi Rum Bulgar itilafının hakiki safhasını değiştiremez Bu itilaf meşrutiyet esası üzerine kurulmuştur. Rum Bulgar itilafını gizlemek pek abestir. Bu itilaf genç Türklerin milliyetperverane ve tazyikane politikalarına karşı ihtihaz edilmiş tedafii bir tedbirdir. Fakat meşrutiyet ile hükümet-i Osmaniye aleyhine değildir. Genç Türklerin şiddetli muamelatı mubalağalı milliyetperverlikleri ve tazyikatları bu itilafın akdine sebep olmuştur. Mademki genç Türkler meşrutiyet idareyi ilan ettiler bunlar meşrutiyet idaresinin icap ettireceği kanun ve mantık dairesindeki muamelatın kafesini iyi bir nazarla görmeye mecburdurlar. Muhtelif anasırın mevcudiyetlerini muhafaza maksadıyla icra edecekleri teşebbüsat ve bunların hukuku siyasilere anasır-ı saire derecesinde olmasına itina etmeleri tabiidir. Bunda din ve mezhep farkına bakılmaz. Muhtelif milletlerden mürekkep olan hükümetlerin milli mücadelelerden kurtulduğu hiçbir tarafta görülmemiştir. Biz bugün Rumlarla itilaf etmişsek yarın Ermenilerle itilaf edebiliriz. Diğer milletlerle itilaf etmemiz pek tabiidir. Osmanlılık ünvanı milliyet esasının hükümete galebe çaldığı ve anasır-ı muhtelifenin memnun edildiği zaman hakiki bir unvan haline gelecektir. Rum ve Bulgarların milliyet ve siyaset esaslarına dayanarak ittihat eylemeleri Türklerin aleyhine olmayıp genç Türklerin muamelatı aleyhinedir. Bu ittifaktan maksat genç Türkler tarafından taarruza uğrayan bağımsız maarifi sağlamak ve gelişme imkânını hazırlamaktır. Bir de genç Türklerin milliyet perverane olan tazyik politikaları altında kalan anasıra hakiki siyasi ve içtimai hukukunu ita eylemektir⁴³.

Emniyet-i umumiye müdürlüğüne gelen bu rapor önemli bazı noktaları içeriyordu. Bulgarların Yunanlılarla ve diğer Hıristiyan milletlerle ittifak yapmaya hazır oldukları bunu da genç Türklerin aşırı milliyetçi ve baskıcı politikalarına karşı yapacakları açıkça söyleniyordu. 1911 Ocak-Şubat ve Mart aylarında Yunanlılarla Bulgarlar arasında itilaf ve ittifak meydana geleceği ve geldiği yolunda çok yoğun bilgiler alınmışsa da bu durum Atina ve Sofya sefaretlerince doğrulanmamıştı. Henüz hükümetler arasında olmasa bile Rum ve Bulgar papazlar arasında bir yakınlaşma olduğunun belirtileri açıkça görülüyordu. 1910 yılı başından itibaren bu yakınlaşmanın sinyalleri alınıyordu⁴⁴.

42 BOA, DH,SYS, Dosya No: 62, Sıra No: 2.

43 BOA, DH,SYS, Dosya No: 62, Sıra No: 2.

44 BOA, DH,SYS, Dosya No: 29-1, sıra no: 1-6.

Gazi

Akademik
Bakış

11

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Bu arada Arnavutluk'ta çıkan büyük bir isyan neticesinde hükümet Arnavutluk'la birlikte Makedonya'da da silahları toplatma kararı almıştı⁴⁵. Bu karar hem Arnavutlar hem de Bulgar ve Rumlar arasında büyük hoşnutsuzluk yarattı. Silahlarını teslim etmekte istemeyen Hıristiyan halk ile hükümet memurları arasında birçok olay yaşandı⁴⁶. Özellikle Hıristiyan din adamları ve metropolitler silah toplanmasına karşı çıktılar⁴⁷.

Hükümet bir yandan Makedonya'da silah toplarken bir yandan da yeni Kilise ve okul inşaatlarına devam ediyor, bunun için keşif yaptırıyor, ödenek çıkarıyordu⁴⁸. Metropolitlerin kıskırtması ise artık birbirinden çok Türklere yönelmişti⁴⁹. 14 Şubat 1911'de hazırlanan bir Emniyet-i Umumiye Raporu'nda Rumeli'de muhtelif çetelerin birlikte hareket edeceklerine dair alınan istihbari bilgiler veriliyordu. Rum ve Bulgar çetelere Arnavut çetelerin de katıldıkları bilgisi geliyordu⁵⁰. Bu raporlarda ileride meydana gelecek olan olayların ipuçları bulunuyordu. Mesela Bulgar çetelerinin Sırlarla ihtilaf çıkarmak istememeleleri onların ilgili oldukları bölgelerde faaliyet yapmayacaklarını beyan etmeleri 1912 Mart'ında gerçekleşecek olan Bulgar-Sırp ittifakinin ipuçlarını veriyordu. Çeteler ve dernekler kanunu uzun süredir dağlara hakim olan Arnavutları etkilemişti. Bu kanunlar Arnavutluk hareketinin milliyetçi bir karakter almasına sebep oldu⁵¹. Arnavutluk'ta silahların toplatılması⁵² Arnavutluk isyanının Mahmut Şevket Paşa tarafından çok şiddetli bir şekilde bastırılması ile Arnavutluk milli hareketi yeni taraftarlar kazandı⁵³. 1911 Mart'ında İşkodra bölgesindeki ayaklanma 1911 Haziran ayında bastırıldı. Ancak Arnavutluk isyanı şimdilik yatışmış gibi görünse de 1912 Haziran'ında yeniden başladı ve bu defa özerklik veya birtakım haklar değil tam bağımsız bir Arnavutluk isteyeceklerdi⁵⁴. Arnavutların gönlünü almak için İttihat ve Terakki Fırkası Padişahı 5 Haziran 1911'de başlayan yirmi gün süren Selanik, Üsküp, Priştina ve Manastır'ı kapsayan Rumeli gezisine çıkardı. Padişahın Kosova'da Hakkı Paşa tarafından okunan demeci Arnavutçaya çevrilmediği için kimse bir şey anlamadı. Padişah Kosova'dan Selanik'e dönüşünde "İleri, ileri, arş ileri. Alalım düşmandan eski yerleri." marşıyla karşılandı. Oysa bu gezi huzur ve barışı sağlamak için yapılmıştı. Padişah nutkunun Arnavutçaya çevrilmemesi İttihat ve Terakki'nin ne pahasına olursa olsun Türkçeyi hakim dil yapmak politikası ile ilgili görüldü. Sözü edilen marş ise Balkan memleketlerinde olumsuz bir tepki yarattı. Karadağ ve Sırbistan Ar-

45 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Ankara 1983, c. 2, kıs 1, s. 47.

46 *The Other Balkan Wars, A. Carnegie Endowment Book*, Washington, 1993, s. 37.

47 BOA, DH,SYS, Dosya No: 44, Sıra No: 2-2.

48 BOA, DH,SYS, Dosya No: 29-1, Sıra No: 1-6.

49 BOA, DH,SYS, Dosya No: 29-1, Sıra No: 1-6.

50 BOA, DH,SYS, Dosya No: 29-2, Sıra No: 3-31.

51 Stanford Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul, 1983, s. 347.

52 Cemalettin Efendi, *a.g.e.*, s. 60.

53 Shaw, *a.g.e.*, s. 347.

54 *a.g.e.*, s. 348.

navutları yeni bir ayaklanmaya kıskırtmak için yeni bir fırsat ele geçirmiş oldular⁵⁵. İyi niyetle başlamış olan gezi olumsuzluklara gebe olarak bitti.

29 Eylül 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı Balkan ittifaklarının hızlanması için uygun bir zemin yaratmıştı. Savaş patlak verdikten sonra İttihat ve Terakki'nin nüfuzu hızla azalmaya başladı. Hakkı Paşa yerine Sadrazam olan Said Paşa meclisin açılışında Padişahın nutkunu okudu. Burada dikkat çeken bir nokta Padişahın Rumeli gezisi sırasında gördüğü birlik beraberlik ve Osmanlı kardeşliğinden bahsetmesi oldu. Trablusgarp Savaşı sırasında gelişen iç olaylar, politik çekişmeler, isyanlar, seçimler, Halaskar Zabitan olayı sebebiyle Balkan ittifaklarının kurulduğu tarihten bir süre sonra dahi Osmanlı devlet adamlarının Balkanlardaki durumdan bihaber oldukları anlaşılıyordu.

15 Temmuz 1912'de Said Paşa Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmada Balkan hükümetleriyle münasebetlerimizin çok iyi olduğunu, aynı gün Hariciye Nazırı Asım Bey de "Şu harp esnasında dahi Balkan hükümetiyle olan münasebetimiz pek samimi devam ediyor." diyebiliyorlardı⁵⁶. Trablusgarp Savaşı'nın uzaması her bakımdan Osmanlı Devleti'nin aleyhine oldu. Çünkü Savaş ortamında ilerde daha büyük bir tehlikenin gelmesine zemin hazırlandı. Balkan devletleri arasındaki ihtilaflar özellikle bu savaş sırasında hızlanmış ve neticeye ulaşmıştı. Bu savaşın birkaç bakımdan Balkan ittifaklarını hızlandırmada etkisi oldu. Osmanlı Devleti bu savaş sırasında Balkanlardan gelebilecek muhtemel saldırılara karşı Rumeli sınırına büyük yığınaklar yaptı. Bu durum Rumları ve Bulgarları çok endişelendirdi. Bunun kendilerine karşı bir saldırı hazırlığı olduğunu zannettiler ve karşı hazırlıklarını hızlandırdılar. İkincisi, Balkan devletleri bu savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin ordu ve donanmasının ne kadar zayıf olduğunu gördüler ve bundan cesaretlendiler. Üçüncüsü, Osmanlı Devleti'nin başında böyle bir gaile varken bundan istifade etmek için ellerini çabuk tuttular. Gerçekten Trablusgarp Savaşı'nın, sonucu belli olan bir savaşın uzaması ülkenin aleyhine oldu. Ancak İttihat ve Terakki, vatanseverlik ve kahramanlık duygularıyla sonuna kadar müdafaa etmek gibi hissi duygularla savaşı her ne pahasına olursa olsun sürdürmek istiyordu. Ancak bu durum devletin içinde bulunduğu realiteye uygun bir durum değildi. Savaş zaten zayıf olan Osmanlı maliyesine büyük bir yük getiriyordu. Ayrıca İtalya Trablusgarp ile ilgili planlarını yıllar önce Avrupa devletlerine onaylatan antlaşmalar yapmıştı⁵⁷. Trablusgarp'ta bütün yokluklara rağmen bir yıl boyunca İtalyan donanmasına karşı konulmuş ve İtalyan ordusu sahiliden içeri nüfuz edememişti. Büyük maddi ve manevi fedakarlıklarla elde edilen bu başarının neticesi alınamadığı gibi kendisinden sonra daha büyük bir felaketin gelmesini de kolaylaştırdı. Halbuki İtalyanlarla bir an önce barış yapıp Balkan tehlikesine karşı yoğunlaşılması daha uygun olurdu.

55 Karal, *a.g.e.*, s. 146.

56 Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-12 Türk İtalyan İlişkileri*, Ankara, 2006, s. 112.

57 Şıvgın, *a.g.e.*, s. 54.

Gazi

Akademik
Bakış

13

Cilt 6 Sayı 11
Kış 2012

Sonuç olarak Balkan ittifaklarının hızlanmasında İttihat ve Terakki'nin merkezileştirme, Türkleştirme, milli iktisat, milli eğitim politikalarının dış politikada aşırı milliyetçiliklerinin etkisi olmuştur denilebilir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri:

- BOA, DH, SYS, Dosya No: 29-1, sıra No: 1-1.
BOA, DH, SYS, Dosya No: 29-1, sıra no: 1-6.
BOA, DH, SYS, Dosya No: 29-2, Sıra No: 3-31.
BOA, DH, SYS, Dosya No: 44, Sıra No: 2-2.
BOA, DH, SYS, Dosya No: 62, Sıra No: 2.
BOA, YA, Hus Nr, 513/99, BOA Yıldız Sadaret Hususi Maruzat, Numara 513/99.
BOA, YEE (Yıldız Esas Evrakı), Dosya No: 71, Gömlek No: 68, Tarih 23 Temmuz 1908.
M.M.Z.C., Devre 1, İctima Senesi 1, c. 6.

Telif Eserler:

- AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul, 2007.
AKŞİN, Sina *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara 2001.
ARMAOĞLU, Fahir *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, 1997.
ASLAN, Taner, *II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları, Gazi Akademik Bakış, c 3, S 5, Ankara, 2009*
AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ostaasya'ya Enver Paşa*, c. 1, İstanbul, 1983.
AYTEKİN, Halil, *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Ankara, 1991.
BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, c. 2, kıs. 1, Ankara 1983.
BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara, 1978.
ÇELİK, Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, İstanbul, 2004.
DEWOOD, David Wade, *European Diplomacy in the Near Eastern Questions, 1906-1909* The University of Illions 1940.
GENCER, Mustafa, *Jön Türk Modernizmi ve Alman Ruhü*, İstanbul, 2003.
HEİNZELMANN, Tobias, *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu*, İstanbul, 2004.
KANSU, Aykut, *1908 Devrimi*, Çeviri Ayda Erbal, İstanbul 2011.
KARACAN, Ali Naci, *Ya Hürriyet Ya Ölüm*, İstanbul, 1934.
KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. 9, Ankara 1999.
KAYALI, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar*, Çeviri Türkan Yöney, İstanbul, 1998.
KURAN, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, 1945.
KURAN, Ahmet Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 2012.
KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1970.
KUTAY, Cemal, *Türkiye Tarihi*, c. 16, 2. Baskı, İstanbul.
OKYAR, Fethi, *3 Devirde Bir Adam*, İstanbul, 1980.
Sait Paşa, *Sait Paşa'nın Hatıratı*, Kısım-i Sani, İstanbul, 1328.
SHAW, Stanford KURAL, Ezel *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul, 1983.
Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, *Siyasi Hatıralarım*, İstanbul, 1978.
ŞIVGIN, Hale, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Balkan İttifaklarının Önce Kiliseler

Gazi

- ve Çeteler Arasında Başlaması", *Osmanlı*, c. 2, Yeni Türkiye Yayını, İstanbul, 1999.
- ŞIVGIN, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-12 Türk İtalyan İlişkileri*, Ankara, 2006.
- Tahsin Paşa, *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul, 1931.
- The Other Balkan Wars*, A. Carnegie Endowment Book, Washington, 1993.
- Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk*, İstanbul 1329.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c. 1, İstanbul, 1984.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c. 2, İstanbul, 1998.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, c. 3, İstanbul, 2000.
- UZER, Tahsin, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara, 1979.